

Tavallinen nokkonen

Viholainen

PERTTI UOTILA

Etelä-Suomesta luonnonkasvupaikoilta erilaisista lehdoista, puronvarsista ja lähteiköistä löytyvät kaitalehtiset, polttamattomat isonokkoset (*Urtica dioica*) ovat kautta vuosien aiheuttaneet botanisteillemme päänvaivaa, mutta vain silloin tällöin on ajateltu, että ne ansaitsivat selkeän taksonomisen käsittelyn. Toisaalta polttamattomat, kaljut pohjoissuomalaiset iso-

nokkoset on jo pitkään hyväksytty taksonomisesti. Tämän artikkelin tarkoitus on kuvata suomalaisen isonokkosen luokittelun historiaa sekä kertoa viimeaikaisesta eurooppalaisen nokkostaksonomian tutkimuksen tuloksista ja niiden pohjalta kuvailla meiltä hyväksytyt isonokkostaksonit. Samalla selvitys on taustatyö tekeillä olevaan uuteen Suomen kasvioon.

Pohjolan isonokkostaksonomian vaiheita

Jo lähes 200 vuotta sitten Elias Magnus Fries kuvasi *Urtica dioica*staa kapealehtisen, Ruotsin lehdoissa kasvavan muunnoksen var. *holosericea* (Fries 1828). Muunnos on hyväksytty useissa ruotsalaisten viime ja toissa vuosisadalla tekemisissä kasvioissa (mm. Hartman 1849 ja myöhemmät painokset, Lindman 1926, Hylander 1966) ja kasviluettelossa (mm. Hylander 1955, Karlsson 1998); joskus sitä on pidetty vain muotona, formana (mm. Neuman & Ahlfvengren 1901).

Myös norjalainen Blytt (1861) tunnisti samanlaisen taksonin, mutta antoi sille nimen 'var. *angustifolia* Blytt (? var. *holosericea* Hartm.)' [= var. *angustifolia* Wimm. & Grab.], joka säilyi vielä mm. Blyttin ja Dahlin

Lutukka 40. 2024

51

Isonokkosen luokittelun ja nimistön viimeisimmät vaiheet

Suomen putkilokasvien luettelo lisäyksineen ja muutoksineen (Kurto ym. 2019, 2020, 2022):

Urtica L. (aito)nokkoset nässlor

Urtica dioica L. Isonokkonen brännässla

subsp. **dioica etelännokkonen**
vanlig brännässla

var. **dioica rikkanonokkonen** ogrännässla

var. **holosericea** Fr. lehtonokkonen
skognässla

subsp. **sondenii** (Simmons) Hyl.
pohjannokkonen fjällnässla

Tämä artikkeli:

Urtica L. (aito)nokkoset nässlor

Urtica dioica L. Isonokkonen brännässla

subsp. **dioica etelänisonokkonen**
vanlig brännässla

var. **dioica rikkaisanonokkonen** ogrännässla

var. **holosericea** Fr. lehtisonokkonen
skognässla

subsp. **sondenii** (Simmons) Hyl.
lapinisonokkonen fjällnässla

subsp. **subinermis** (R. Uechtr.) Weigend
idänisonokkonen

subsp. **pubescens** (Ledeb.) Domin
kaakonisonokkonen

(1906) kasviossa, ennen kuin se todettiin var. *holosericean* synonyymiksi.

Elias Magnus Friesin aikainen Carl Johan Hartman puolestaan kiinnitti huomiota kaljuun pohjoiseen isonokkoseen jo flooransa ensimmäisessä painoksessa (Hartman 1820) ja toisessa painoksessa (Hartman 1832) kuvasi sen variaationa, var. *glabra*.

Wainio (1878) totesi Pohjois-Suomesta kahdenlaisia isonokkosia. Lehdoissa kasvoi yleisenä ”*Urtica dioica* var. *inermis*”, jota alueen pohjoisosissa oli harvinaisena myös asumusten liepeillä; tavallista isonokkosta oli yleisenä pellon pientareilla ja asumusten tuntumassa. Var. *inermis* viitannee Uechtrizin (1863) Saksasta ja Puolasta kuvaamaan lähes poltinkarvattomaan, kapealehtiseen muunnokseen *subinermis*.

Suomessa paljon käytettyjen Hartmanin kasvioiden ansiosta ruotsalaisten näkemykset isonokkosen muuntelusta saivat huomiota meilläkin. Brenner (1886) hyväksyi Suomesta Friesin var. *holosericean* ja Hartmanin var. *glabran*. Saelan ym. (1889) erottivat Suomesta kaksi poikkeavaa isonokkosmuotoa: eteläinen f. *holosericea* kasvoi Varsinais-Suomessa ja pohjoinen lähes kalju f. *glabrescens* Kuusamossa, Enontekiön Lapissa ja Venäjällä Tuloman ja Imanteron Lapissa. Siis Saelan ei hyväksynyt Hartmanin kaljua rotua Suomen Lapista, vaan kuvasi sieltä uuden rodun, joka oli *melkein kalju*.

Kaikki eivät kuitenkaan noudattaneet Saelanin ym. (1889) näkemystä, muun muassa Mela (1895, 1899) menette-

li edelleen Brennerin tavoin. Lindberg (1901) luetteli Suomesta kaksi poikkeavaa nokkosmuotoa, f. *holosericean* ja f. *glabran*, ja ensin mainitun synonyymiksi hän antoi Uechtrizin nimen *subinermis*, senkin formatasolla. Mutta Cajander (1906) hyväksyi edelleen forman *glabrescens*, johon hän sisällytti forman *glabra*.

Simmons (1910) oli päätenyt perusteellisen pohdinnan jälkeen siihen, että Hartmanin var. *glabra* ei sopinut Ruotsin Lapissa kasvavaan nokkosrotuun, vaan kuvasi sen nimellä var. *sondenii*. Rantaniemi (1921) osoitti, että kyseinen muunnos kasvoi myös Suomessa. Mutta Hagfors (1924) pysyi yhä Lindbergin systeemissä erottaen format *holosericea* ja *glabra*.

Hiitonen (1933, 1934) hyväksyi Saelanin pohjoisen f. *glabrescensin*, mutta hämärsi pohjoista nokkostaksonomiaa hyväksymällä lisäksi f. *glabran* (aivan kalju äärimmäisyysmuoto) ja lisäämällä Lapista toisenkin *melkein kaljun* taksonin, var. *sondeniin*. Toisin kuin Lindberg

(1901), hän katsoi var. *subinermis*ksen olevan pohjoisen, niukakarvaisen f. *glabrescensin* synonyymi.

Yksi mutka vielä tuli ennen *sondeniin* lopullista hyväksyntää. Ruotsalaisen Selanderin (1947) näkemyksen mukaan pohjoinen kalju rotu oli kuvattu Pohjois-Amerikasta lajina *Urtica gracilis*, jota hän piti *U. dioican* alalajina (subsp. *gracilis* (Ait.) Selander). Suomessakin tätä nimeä on käytetty muutamissa kasvietiketieissä. Mahdollisesti lipsahduksesta johtuen subsp. *gracilis* oli lapinnokkosen nimenä vielä Karlssonin (1998) luettelossa. Hylander (1955, 1966) oli kuitenkin jo korjannut Selanderin käsityksen ja hyväksynyt subsp. *sondeniin* ja synonymisoinut var. *glabran* sen kanssa. Sekä var. *glabra* että var. *sondenii* olivat yleisesti käytössä rinnakkain ruotsalaisissa kasvioissa (mm. Lindman 1926).

▼ Nokkoskäsitely Suomen kasviossa (Hiitonen 1933).

Urtica L. — Nokkonen

Poltinkarvaisia ruohoja. Lh. vastakkaiset, sahalaitaiset. Hedekk. 4-heteiset.

1. *U. dioica* L. — Tavallinen nokkonen, viholainen. (35, 38)

Poltinkarvojen seassa tavallisia karvoja. Lh. ruotiaan ainakin 2 kert. pitemmät, herttapuikeat t. puikean suikeat, vähitellen suippenevat, isohampaiset, tummanvihreät. Kk. 2-kotiset, tertuisia, jotka lhruotia pitemmät. Hedekk. harmah-tavankeltaiset. Emikk. harmah-tavanvihreät. 2l. K. 40—100 cm. VII—IX. Piholla, tienvier., pientar., puronvarsi-, ranta- ym. lehdossa, metsänreun., -hakkuupaik., vuorten juur. Al—Lm. 1.

f. *monoeca* Beck — Samalla varrella hede- ja emikk. St. 9.

f. *holosericea* Fr. — Hienokarvainen, mutta poltinkarvaton. Al, Ab. 7.

f. *glabrescens* Sael. [v. *subinermis* Uechtr.] — Melk. kalju (aivan kalju äärimmäisyysmuoto on f. *glabra* Hn). 5.

v. *Sondenii* Simm. — Pohjoinen muunnos: melk. kalju, poltinkarvat puuttuvat lähes kokonaan; alemmat lh. pitkäruotiset, pyöreämäisen puikeat, harvempi- ja isompihampaiset. Rantapensaik. ja lehd. Kk—Lm, Lp—Lm. 6.

2. *U. urens* L. — Rautanokkonen, polttiainen. (167)

Lh. n. ruotinsa pituiset, soikeat t. puikeat, lyhytsuippuiset, isohampaiset, vaaleanvihreät. Kk. 1-kotiset, vihreät, tav. lhruotia lyhyemmissä tertuisia. ○. K.

Kuva 167.
Urtica urens (lh.).

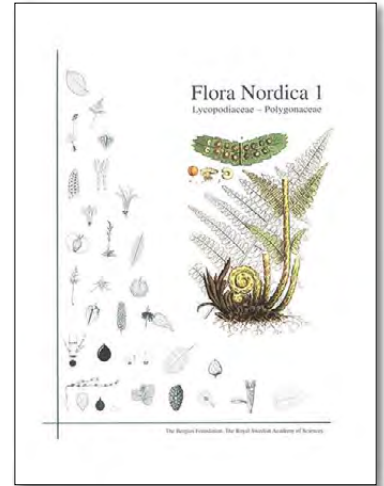
Suomen kasvion (1933) ja Suuren kasvikirjan (1965) jälkeen pohjoinen *Urtica dioica* f. / var. / subsp. *sondenii* (kuvassa) on varsin yleisesti erotettu suomalaisessa kasvitieteellisessä kirjallisuudessa ja määritetty herbaarioarkeille.

Uudessa Euroopan kasvioissa, *Flora Europaeassa*, nokkososan tekijä ei kuitenkaan ollut perillä pohjoismaisista selvityksistä ja käsitteli *Urtica dioica*n vain lajitasolla ja totesi sen monimuotoiseksi (Ball 1964). Vasta *Atlas Florae Europaeae* (Jalas & Suominen 1976) toi subsp. *sondeniin* laajempaan eurooppalaiseen tietouteen.

Aikaisempien suomalaisten kasvioiden tavoin **Hiitonen** (1933, 1934) listasi forma *holosericean* Suomesta Ahvenan-

maalta ja Varsinais-Suomesta. Suuressa kasvikirjassa **Pettersson** (1965) hyväksyi *holosericean* variaationa Ahvenanmaalta ja Varsinais-Suomesta sekä *sondeniin* alalajina Kuusamosta ja Lapista ja synonymisoi f. *glabrescensin* siihen.

Isonokkoson morfologista muuntelua selviteltyt Jaakko **Nurmi** asettui varovaiselle kannalle rotujen nimeämisesä. Hän erotti pohjoisen nokkoson alalajina muttei käyttänyt selkeää taksonomista nimeä eteläisestä kapealehtisestä nokkosesta vaikka totesi sellaisen olemassaolon ja sen läheisen samankaltaisuuden pohjoisen alalajin kanssa (Nurmi 1980). Kummastakin hän määrittä diploidin ($2n = 26$) kromosomiluvun, ja myös lukuisat

Yhteiseksi pohjoismaiseksi standardiksi tarkoitetun *Flora Nordican* isonokkoskäsittely oli varovaisen väljä.

siitepölyn ja ilmarakojen huu-lisolujen mittaukset viittasivat siihen, että nämä rodut voisivat olla diploideja.

Retkeilykasviossa Nurmi (1984, 1998) laajensi pohjannokkoson käsittämään ainakin osan eteläisistä kapealehtisistä, enemmän tai vähemmän poltinkarvattomista nokkosista, mutta ei kuitenkaan lounaisten lehtojen polttamattomia nokkosia. **Flora Nordicassakaan** (Nurmi 2000) eteläinen kapealehtinen isonokkonen ei saanut muodollista hyväksytyyn taksonin statusta, vaan se sisällytettiin subsp. *dioicaan*. Kuitenkin Nurmi pohti sen mahdollista yhteyttä var. *holosericeaan* ja *Urtica galeopsifoliaan* ja arveli, että se pitäisi hyväksyä alalajina, jonka mahdollinen nimi olisi subsp. *galeopsifolia*. Toisaalta var. *holosericea* (skogsnäsla) ainakin puolittain hyväksyttiin Pohjolasta, tosin epäillen Suomesta, eikä sille annettu suomenkielistä nimeä.

Flora Nordican väljää nokkoskäsittelyä ei ole oikeastaan lainkaan käytetty Ruotsissa. Var. *holosericea* on hyväksytty Thomas Karlssonin ja Magdalena Agestamin (2013, 2019) internetissä julkaisemissa **kasvilioistoissa** ja kaikissa uudemmissa **kasvioissa** (mm. Mossberg & Stenberg 2003, 2018) ja **maakuntafloorissa** (mm. Edqvist & Karlsson 2007, Jonsell 2010, Lidberg & Lindström 2010, Stenberg 2010); ruotsalaiset myös määrittivät sitä sujuvasti Suomestakin kesän 2012 retkellään (Ryttäri ym. 2012). Maakuntafloorien kuvauksien kirjavuudesta päätellen tällaisten nokkosten revisio Ruotsissa tuntuisi tarpeelliselta.

Var. *holosericea* löytyy myös **Norjan floorasta** (Elven 2005), varustettuna arvelulla, että se saattaisi olla sama kuin Venäjältä tunnistettu *Urtica galeopsifolia*. Suomessa Flora Nordicaa noudattaen var. *holosericea* ei ole juuri puhuttu, mutta **Suuren Pohjolan kasvion** (Mossberg & Stenberg 2005) kääntäjät Sep-

po Vuokko ja Henry Väre pitäytyivät alkuperäisen teoksen käsittelyssä ja **Ahvenanmaan floorassa** (Hæggström & Hæggström 2008) var. *holosericea* mainitaan. Ensimmäistä kertaa se oli mukana **Kasviatlaksessa** vuoden 2016 vuosiversiossa (Lampinen & Lahti 2017).

Muita eurooppalaisia näkökulmia

Venäläinen Dmitry Geltman jakoi jo vuosia sitten (mm. Geltman 1986, 1988) tavallisen nokkosemme neljäksi lajiksi (*Urtica dioica* s.str., *U. sondenii*, *U. galeopsifolia* ja *U. pubescens*), ja hänen näkemyksensä perusteella lajitaso hyväksyttiin myös **Flora Europaean** uudessa painoksessa (Geltman 1993). Viimeksi mainittua lajia sanottiin kasvavan kaakkoisessa Euroopassa, mutta kapealehtinen *U. galeopsifolia* mainittiin yleiseksi lähialueillamme asti. Kun ihmettelin Geltmanille, mistä *U. sondeniin* ja *U. galeopsifolian* erottaa, hän totesi eron

olevan yleensä varsin selvän: ensin mainittu on käytännössä kalju, jälkimmäisellä on hapsikarvoja muttei polttikarvoja.

Myös **Karjalan tasavallan** kasvitieteilijät tunnistivat *Urtica galeopsifolian* alueensa eteläpuoliskosta (Kravchenko 2007); niin ikään taksoni oli hyväksytty Karjalankannakselta (mm. Geltman 1986, Tzvelev 2000, Doronina 2007, Budantsev & Yakovlev 2006, Uotila & Ahti 2009). Jos tällaista kasvia on Sortavalan lehtokeskuksesta ja Karjalankannaksella, miksei sitä olisi Suomessa?

Euroopan nokkoskasvien luettelon tekijänä (Uotila 2011) jouduin ottamaan kantaa isonokkosien muunteluun Euroopassa, jolloin useamman kerran sain tuskailla, että kaikenlaiseen sitä tulee sekaannuttua. Onneksi **saksalaisen** nokkostutkijan Maximilian **Weigendin** artikkeli Keski-Euroopan isonokkosista (Weigend 2005) ja kirjeenvaihto hänen kanssaan selkiinnyttivät asiaa. Hänen mukaansa Saksassa ja lähialueilla kasvaa tavallisen kylien isonokkosien lisäksi parhaiten alalajitasolla käsiteltävä rotu *Urtica dioica* subsp. *subinermis* ja etelämpänä ja idempänä Euroopassa toinen rotu, *U. dioica* subsp. *pubescens*. Ensin mainittu on sama, jota Geltman kutsui nimellä *Urtica galeopsifolia*, ja jälkimmäinen on Geltmanin *Urtica pubescens*. Asiaa hankaloittaa nimityksekaannus: *U. galeopsifolia* -nimen tyypinäyte kuuluu lajiin *U. pubescens* (Wei-

◀ **Idänisonokkonen (*Urtica dioica* subsp. *subinermis*) rehevässä etelähämäläisessä lehdossa kukinnan alkuvaiheessa.**

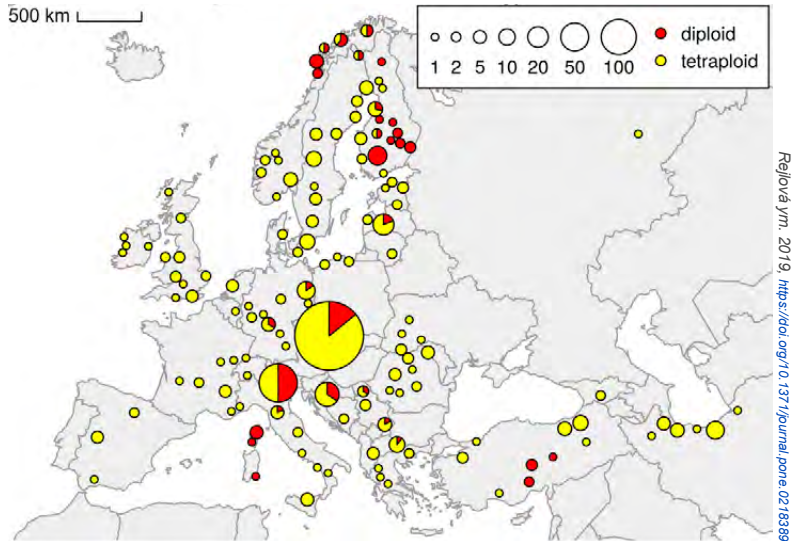

gend 2005) ja koska *U. galeopsifolia* (1825) on *U. pubescensia* (1833) vanhempi nimi, on *U. dioica* subsp. *pubescensin* käypä nimi lajitasolla *U. galeopsifolia*.

Mutta mikä on Etelä-Suomen lehtojen poltinkarvaton nokkonen, onko se ehkä Venäjältä *Urtica galeopsifoliana* tunnettu *U. dioica* subsp. *subinermis*? Vai onko kyse samasta taksonista, joka aikoinaan kuvattiin Ruotsista nimellä *U. dioica* var. *holosericea*? Weigendin (2005) mukaan subsp. *subinermis* ja var. *holosericea* ovat eri taksonia, ensin mainittu on tyypillinen Keski-Euroopan isojen jokien tulvarantojen kasvi, jälkimmäinen on laaja-alaisempi lehtokasvi. Subsp. *subinermis* on kellanvihreä, toisin kuin syvemmän vihreä var. *holosericea*. Myös karvaisuus on erilaista. Valitettavasti Weigendin työ ei sisältänyt juuri aineistoa Suomesta eikä näiden taksonien hyvää vertausta Keski-Euroopasta puuttuvaan subsp. *sondeniihin*.

Kävin asiasta kirjeenvaihtoa Weigendin kanssa, ja päädyin tuolloin siihen, että suomalainen lehtojen ja puronvarsikorprien isonokkonen ei olisi Keski-Euroopan joenrantojen subsp. *subinermis*, vaan paremminkin lehtometsien var. *holosericea*. Subsp. *subinermis* ja var. *holosericean* morfologiset erot eivät kyllä tuntuneet kovin kummoisilta, jos niitä oli lainkaan, ja nyt olen korjannut näkemystäni ja katson valtaosa maamme karvaisista kapealehtisistä isonokkosista kuuluvan alalajiin *subinermis*.

Myöhemmin **Grosse-Veldmann** ja **Weigend** (2015) käsitelivät Euroopan kapealehtisten

▲ Rejlován ym. (2019) tutkimuksen 1 305 isonokkospopulaation aineisto kartalla. Symbolin koko ilmaisee tutkittujen populaatioiden määrää.

etelänisonokkosten (*Urtica dioica* subsp. *dioica*) taksonomiaa ja nimistökysymyksiä ja päätyivät hyväksymään siihen viisi variaatiota. Heidän mukaansa var. *dioica* on koko maanosassa yleinen ihmisvaikutteisten paikkojen kasvi, var. *hispidata* (Lam. ex DC) Tausch ex Ott kasvaa kalkkipaikoilla Alpeilla ja Pyreneillä, var. *glabrata* (Clem.) Asch. & Graebn. Alppien ja Balkanin vuoristometsissä, var. *sarmatica* Zapal. itäisen Saksan ja Puolan kuivissa metsissä ja var. *holosericea* (syn. var. *angustifolia* Wimm. & Grab.) laajalti Euroopassa erilaisissa lehti-, havu- ja vuorisotometsissä. Mutta he eivät vertailleet näitä muihin isonokkosien alalajeihin.

Sen sijaan aivan toinen kasvi, melko erinäköinenkin, on Pohjois-Amerikasta (Kaliforniasta) 1848 kuvattu *Urtica holosericea* Nutt., jota myöhemmin on

pidetty *U. dioican* rotuna subsp. *holosericea* ja joka on äskettäin siirretty *Urtica graciliks*en alalajiksi *U. gracilis* Ait. subsp. *holosericea* (Nutt.) Weigend (Henning ym. 2014).

Uusimmat tutkimukset

Iso harppaus ryhmän selvittämisessä oli **tšekkiryhmän** isonokkostutkimus niin sanottua virtaussytometriä (flow cytometry) käyttäen (Rejlová ym. 2019). Menetelmällä voidaan nopeasti määrittää kasvin kromosomiston ploidiataso. Rejlová työtovereineen määritteli 6 977 isonokkosyksilön ploidiatason 1 305 populaatiosta eri puolilta Eurooppaa (pois lukien Venäjä) ja Lounais-Aasiaa. Kasveista 87 % oli tetraploideja ($2n = 52$) ja 13 % diploideja ($2n = 26$). Tulos vahvistaa aikaisempia kromosomilukumäärityksiä, joskin poikkeaviakin lukuja on esitetty.

Risteytyminen eri ploidiatasojen välillä näyttää olevan mahdollista vaan ei ollenkaan tavallista, vain kahdeksan triploidia ($2n = 39$) ja neljä penta-

Rejlován ym. (2019) tutkimuksen suomalaisessa aineistossa ei juuri ollut pihapiirien nokkosia. Kuvassa Helsingin Huopalahden aseman takapihalla sijainnut kotieläinsuoja ja karsina, jossa oli porsaita, lampaita, vuohi, kanoja – ja nokkoskasvusto.

ploidia ($2n = 65$) kasvia löytyi populaatioista, joissa oli sekä diploideja että tetraploideja. Diploideja oli ennen muuta Pohjois-Norjasta ja Suomesta, joitain vuoristoisesta Keski-Euroopasta ja paikoin Italiasta, luoteiselta Balkanilta ja Turkista. Yhtään diploidia ei sattunut ruotsalasiin yhteentoista eikä etelänorjalasiin seitsemään populaatioon.

Diploideihin taksoneihin kuuluvat muun muassa alalajit *pubescens* (pääosin), *sondenii* ja

subinermis ja ryhmän tetraploidi alalaji on subsp. *dioica* (osin myös subsp. *pubescens*). Useimmat diploideista kasvoivat alkuperäisen tai lähes alkuperäisen luonnon kasvupaikoilla ja tetraploidit lähinnä hyvin monenlaisilla ihmisen muokkaamalla paikoilla. Tutkimuksessa ei käsitellä lainkaan *Urtica dioica* subsp. *dioican* variaatioita.

Tutkimuksen aineistoon sisältyy 130 kasvia 45 populaatiosta Suomesta. Kasveista 57 on diploideja, 72 tetraploideja ja yksi pentaploidi. Aineistossa diploideista 18 kuuluu alalajiin *sondenii* (12 populaatiota: EH Tampere 7, Pirkkala; PS Kuopio 2; SoL Sodankylä; EnL Enontekiö) ja 39 alalajiin *subinermis* (17 populaatiota: EH Janakkala, Valkeakoski, Tampe-

re 3, Jämsä 2; ES Savonlinna 2, Rantasalmi; LK Parikkala; PH Hankasalmi, Karstula; PS Pieksämäki, Iisalmi; KP Nivala, Kalajoki). Yllättävin oli tulos Tampereen seudun useista näytteistä: kahdeksan niistä on määritetty nimellä subsp. *subinermis* ja kolme nimellä subsp. *sondenii*, eikä subsp. *dioica* ole aineistossa lainkaan! Aineiston 72 tetraploidia (subsp. *dioica*) olivat 16 populaatiosta Uudeltamaalta Pohjanmaan kautta Rovaniemelle.

Diploidien ja tetraploidien nokkosten todellinen suhde Suomessa ei liene aivan Rejlován ym. (2019) tutkimuksen mukainen. Tutkijat näyttävät hakeneen erityisesti luonnonkasvupaikkojen nokkosia; pihoja, tienvieriä ja navetantakusia ei aineistossa juuri näy, näytteitä ei myöskään ole Ahvenanmaalta eikä etelärannikon maakunnista. Siis tetraploideja lienee huomattavasti enemmän. Diploideja on kuitenkin sangen paljon, niin kuin on herbaarionäytteitäkin alkuperäisiksi arvoiduista kapealehtisistä isonokkosista. Nurmen (1980) 58 nokkosen aineistossa on 22 tällaista kasvia.

Urtica dioica subsp. *dioica* on yleensä kuvattu monimuotoiseksi. Se voi olla hyvinkin kapealehtinen, lähes poltinkarvaton ja niukka- tai runsaskarvainen (? var. *holosericea*), eikä sitä aina voikaan varmuudella erottaa morfologisesti diploideista alalajeista (Rejlová ym. 2021). Myöskään molekyyli-tuomerkeistä Rejlová ym. (2021) eivät löytäneet alalajien välille eroja. Houkutus on suuri tulkita epäselvät tapaukset välimuodoiksi, mutta kun alalajit ovat eri ploidiatasoa, har-

Etelänisonokkonen
(subsp. *dioica*)

OP Ylikiminki 1967, P. Uotila, H 008201

Hapsikarvoja ja poltinkarvoja
(ks. myös artikkelin aloituskuva s. 51)

Lapinisonokkonen
(subsp. *sondenii*)

Kil, Muonio 1934, U. Saxén, H 783540

Ei hapsikarvoja, mutta pari poltinkarvaa

Idänisonokkonen
(subsp. *subinermis*)

EH, Lammil 1980, J. Suominen, H 563768

Vain hapsikarvoja

LEHDEN YLÄPINNAN KARVAISUUS

Etelänisonokkonen
(subsp. *dioica*)

H 008201

Sekä poltinkarvoja että hapsikarvoja

Lapinisonokkonen
(subsp. *sondenii*)

H 783540

Pari poltinkarvaa, ei hapsikarvoja

Idänisonokkonen
(subsp. *subinermis*)

H 563768

Pinnanmyötäisiä hapsikarvoja runsaasti

vinainen risteytyminen ei tarjoakaan helppoa selitystä väli-
muodoille.

Avoimia kysymyksiä

Ovatkohan kaikki Suomen kapealehtiset polttamattomat isonokkoset diploideja alalajeja subsp. *subinermis* tai subsp. *sondenii*? Onkohan var. *holosericea* sama taksoni kuin subsp. *subinermis* (tai subsp. *galeopsifolia*, kuten mm. Elven ym. (2022) tulkitsivat), vai onko se eri taksoni, tetraploidin subsp. *dioican* kapealehtinen, karvainen rotu (Grosse-Veldmann & Weigend 2015).

Eri taksoniin voisi viitata se, että Rejlován ym. (2019) runsaaseen aineistoon Tanskasta ja Ruotsin ja Norjan eteläosista ei sattunut yhtään diploidia, vaikka var. *holosericea* on alueelta usein määritetty. Jos subsp. *subinermis* ja var. *holosericea* ovat eri taksonia, kasvaako Suomessa molempia ja – ennen muuta – miten ne voisi tunnistaa?

Ploidiatason määrittäminen kaipaaisi Suomesta erityisesti lounaasta, niin saaristosta kuin mantereen lehdoista, mistä Rejlovällä ym. (2019) ei ollut

lainkaan aineistoa. Kapealehtinen lounainen lehtojen isonokkonen saattaisi olla tetraploidi. Merenrannan isonokkosesta on Öölannista myös diploidi kromosomilukumääritys, mutta näytteen puuttuessa rodun määrittäminen jäi avoimeksi (Nurmi 2000). Myös pohjoiset, Norjan ja Kuolan rannikon isonokkospopulaatiot kaipaaisivat selvitystä.

Ploidiatason ero, risteytymättömyys, laajalti päällekkäiset levinneisyysalueet ja kohtalaisen selkeät morfologiset erot voisivat perustella diploidien

5 cm

U, Helsinki 1924,
K. Hartman, H 499338

EH, Orivesi 1966,
R. Mikkola, H 037010

V, Lohja 1885,
M. Björkstén, H 295098

Etelänisonokkonen, *Urtica dioica* subsp. *dioica*

EP, Kauhajoki 1981, A. Varkki, H 574084

5 cm

EH, Kullmälähti 2009, V. Huhta, H 815403

EH, Kuusankoski 1943, O. K. Siikilä, H 037039

Idänisonokkonen, *Urtica dioica* subsp. *subinermis*

KIL, Muonio 1998 A., Varkki, H 723918

PeP, Kenkäjärvi 1981, T. Antti, H 611501

SoL, Savukoski 1996,
E. Ohenoja, H 722412

5 cm

Ks, Kuusamo 1955,
R. Ruotsalo, H 783522

PK, Pyhäselkä 2004,
Y. Vasari, H 745648

PeP, Tornio 1984, A. Ylmarimo, H 639276

Lapinisonokkonen, *Urtica dioica* subsp. *sondenii*

ja tetraploidien käsittelemistä eri lajeina. Tällöin subsp. *sondenii* ja subsp. *subinermis* olisivat saman diploidin lajin (*Urtica sondenii*) maantieteellisiä rotuja, sillä suuri osa Suomen eteläpuoliskosta näyttää olevan niiden vaihettumisvyöhykettä. Rejlován ym. (2019, 2021) aineistossa subsp. *sondeniita* on etelästä Etelä-Hämeestä asti ja pohjoisimmat subsp. *subinermikset* ovat Keski-Pohjanmaalta. Siis hierarkia olisi sama kuin mitä nimistöössämme (Kurtto ym. 2019) alunperin esitettiin, mutta taksonominen taso ylempi. Myös Elven ym. (2022) pohdiskelevat tällaista mahdollisuutta, mutta käsittelevät kaikki taksonit *U. dioican* alalajeina.

Suomen isonokkoset

Kasviatlaksen vuosiversiossa 2017 (Lampinen & Lahti 2018) ja **Suomen putkilokasvien luettelossa** (Kurtto ym. 2019) isonokkonen jaettiin kahdeksi alalajiksi, joista subsp. *sondenii* kahdeksi variaatioksi, var. *sondenii* (joka korjattiin var. *glabraksii*; Kurtto ym. 2020) ja var. *holosericea*. Myöhemmin epäroitiin ratkaisua (Kurtto ym. 2022) ja katsottiin, että olisi parempi käsitellä var. *holosericea* subsp. *dioican* rotuna, kuten oli totuttu tekemään. Nyt var. *holosericea* on todettu valtaosaltaan väärin tulkituksi subsp. *subinermikseksi*.

Tässä artikkelissa Kurton ym. (2019) kolme taksonia käsitellään samalla taksonomisella tasolla, alalajeina, sillä niiden fylogeniaa ei ole vielä saatu selvitettyä ja etelänisonokkosen liitettyjen kapealehtisten rotujen asema ja ylipäänsä etelänisonokkosen laaja vai-

V. Raisio, 1928 C. E. Sonck, H 404554 © Pertti Uotila

Etelänisonokkonen
(subsp. *dioica*)

Lapinisonokkonen
(subsp. *sondenii*)

Lehtilavan tyven ja hampaisuuden / liuskaisuuden erilaisuus näkyy jossain määrin myös isonokkosten nuorissa versoissa ja alimmissa lehdissä.

telu ovat yhä epäselviä. Lisäksi subsp. *dioican* roduista (Grosse-Veldmann & Weigend 2015) Suomessa kasvaa nimivariaation (var. *dioica*) ohella lounainen var. *holosericea*.

Alalajeista subsp. *sondenii* ja subsp. *subinermis* ovat Suomessa alkuperäisiä, läheistä sukua olevia diploideja, ja subsp. *dioica* monimuotoinen tetraploidi, joka ainakin pääosin (var. *dioica*) on meille jo vuosisatoja sitten ihmisen mukana kotiutunut tulokas. Sen huomattava muuntelu saattaa kertoa saapumisesta Suomeen useaan kertaan ja eri suunnista (ks. Rejlová ym. 2021). Mahdollisesti se on myös alkuperäiskasvi ainakin lounaisilla merenrannoilla. Myös var. *holosericea* vaikuttaa alkuperäiskasvilta.

Isonokkosten suomenkieliset nimet

Tietojen karttuessa isonokkosemme taksonomiset yksiköt, tasot ja tieteelliset nimet ovat muuttuneet turhankin moneen kertaan. Valitettavasti myös suomenkielisiä nimiä on jouduttu muuttamaan ja muutokset ovat jääneet keskeneräisiksi. Selvytyden vuoksi *Urtica dioican* suomenkielinen nimi **isonokkonen** on nyt kokonaisuudessaan liitetty alempien taksonien nimiin, siis esimerkiksi **subsp. dioica**, **etelänisonokkonen** (aiemmin subsp. *dioica*, etelännokkonen).

Retkeilykasviossa (Nurmi 1998) asia oli selvä: nokkosella on kaksi alalajia, eteläinen *etelännokkonen* ja pohjoispainotteinen *pohjännokkonen*; jälkimmäi-

Ks. Kuusamo, 1938 M. Laurila, H 273347 © Pertti Uotila

nen sisälsi nykyiset subsp. *sondeniin* ja subsp. *subinermiksen*. Kun pohjannokkonen osoitautui epäyhtenäiseksi, se jaettiin kahtia *lapinnokkoseen*, var. *sondenii* / var. *glabra*, ja *lehtonokkoseen*, var. *holosericea* [subsp. *subinermis*]. Var. *sondeniin* nimi lapinnokkonen tarkoittaa samaa yksikköä kuin nykyinen subsp. *sondenii* ja **lapinisonokkonen** sopii sen suomenkieliseksi nimeksi. Mikäli diploidit joskus yhdistetään omaksi lajikseen, olisi pohjannokkonen tälle lajille luonteva nimi.

Urtica dioica var. *holosericea* suomenkieliseksi nimeksi annettiin lehtonokkonen (Mossberg & Stenberg 2005), toisin kuin muissa pohjoismaisissa kielissä, joissa se on "*metsänokkonen*". Lehtonokkonen kulkee var. *holosericea* -nimen mukana, joten se ei kelpaa nimeksi subsp. *subinermikselle* niin hyvin kuin se kasvupaikkojen puolesta sille sopisikin. Subsp. *subinermikselle* on annettu suomenkieliseksi nimeksi **idänisonokkonen**, sillä sen kokonaisalueen painopiste on idässä, Venäjällä ja itäisessä Keski-Euroopassa. Subsp. *subinermikseltä* puuttuu myös ruotsinkielinen nimi. *Lehtoisisonokkosen* siirtymässä etelänisonokkosen variaatioksi tarvitsee nimivariaatio var. *dioica* suomenkielisen nimen, jollaiseksi on valittu **rikkaisisonokkonen** soveltaen Kurton ym. (2022) nimeä rikkainokkonen.

Isonokkosten tunnistaminen

Artikkelissa esitetyt isonokkostaksonien kuvaukset perustuvat ensisijaisesti Helsingin kasvimuseon (H) nokkos-

▲ Rikkaisisonokkonen (*Urtica dioica* subsp. *dioica* var. *dioica*).

näytteisiin. Niitä tutkiessani sain havaita, että melko usein näytteeksi on otettu vain kasvin latvaosa, jolloin määrittelylle olennaisia osia puuttuu. Lehden yläpinnan ominaisuudet ovat määrittelyn kannalta tärkeitä, usein alapintaa tärkeämpiä, mutta monet kasvit on kiinnitetty arkeille siten, että vain lehtien alapinta on näkyvässä.

Isonokkosen alalajien erottaminen on kautta aikojen perustunut lähes yksinomaan lehtien muotoon ja varren ja lehtien karvaisuuteen, sekä hapsi- että poltinkarvaisuuteen. Lehtien koko, muoto ja karvaisuus, kuten varren karvaisuuskin, kuitenkin muuttuvat kasvin tyviosista latvaan. Tässä artikkelissa varren ja lehtien kuvaukset koskevat

päärangan keskivaiheilla heti kukintojen alapuolella olevia varren osia ja lehtiä, ellei erikseen muuta mainita. Alimmat lehdet ovat aivan erilaisia, pitempiä, usein lähes pyöreälapaisia, lavan hampaat isoja, joskus jopa lavan puoliväliin ulottuvia liuskoja, ja usein ± toissahaisia. Kukintojen tukilehdet ovat kapeampia, pyöreä- tai suippotyvisiä ja pienempihampaisia. Haarojen lehdet jäävät pienikokoisiksi. Harvoin kaikki kasvin lehdet ovat liuskahampaisia.

Nuoret, pieni- ja pyöreälehtiset, ärhäkästi polttavat kasvit on silloin tällöin erehdytty määrittämään **rautanokkosiksi** (*Urtica urens*), joka on yksivuotinen, soikealehtinen (kuva s. 52) kulttuuripaikkojen taantuva rikkakasvi. Isonokkosien varren tyviosassa ja etenkin nivelissä ja kukinto-osassa on enemmän polttinkarvoja kuin keskiosan nivelvälissä. Myös nuoret ja pieniksi jääneet kasvit ovat usein polttinkarvaisempia kuin täysikäiset, hyvin kehittyneet yksilöt. Lehtiruoto on tavallisesti selvästi lapaa polttinkarvaisempi. Kukintojen alapuolisten nivelten lukumäärä, varren paksuus, korvakkeiden koko sekä varren ja lehtien väri tarjoavat määritykseen lisävihjeitä. (Artikkelin lehtikuvien värierot johtuvat osin näytteiden prässäysteknisistä eroista.)

Kasvupaikan olot vaikuttavat isonokkosten ulkoasuun. Runsastyppisyys lisää kasvin kokoa ja rehevyyttä, valoisuus saattaa lisätä varren punaisuutta ja niukempiravinteiset tai kuivanpuoleiset kasvupaikat polttinkarvaisuutta. Se-

kä punaisuus varressa että polttinkarvaisuuden lisääntymisen voivatkin olla osin stressin aiheuttamia muutoksia.

Isonokkonen on tavallisesti kaksikotinen, dioikkinen, siis sen hede- ja emikukat ovat eri yksilöissä. Silloin tällöin löytyy myös yksikotisia, monoikkisia kasveja (f. *monoeca* Beck), joissa tavallisesti alimmat kukinnot ovat hedekukkaisia tai niissä on sekä hede- että emikukkia ja ylempät kukinnot ovat pelkästään emikukkaisia, joskus ylempät ovat hedekukkaisia. Monoikkisia yksilöitä olen löytänyt lähes yksinomaan etelän-

▼ Joskus isonokkosien kukinnossa voi olla sekä hede- että emikukkia, (kuvasa hedekukat kukinnon haarojen kärkiosissa, emikukat haarojen tyviosissa).

isonokkosnäytteistä, vain keran lapinisonokkoselta.

Nokkoskasvin tunnistamisen voi aloittaa jo maastossa muun muassa mittaamalla yksilön (päärangan) pituuden, laskemalla varren nivelet kukinnon alapuolelta ja vetämällä verson keskiosat löyhästi puristetun nyrkin läpi. Jo verso polttaa, kyseessä ilmeisesti on etelänisonokkonen, jollei, kasvia kannattaa katsoa tarkemmin. Karvaisuuden tutkimista varten lappi on tarpeen. Isonokkosilla voi 1–2 mm pitkien polttinkarvojen ohella olla eri osissaan 0,1–1,0 mm pitkiä, vähän käyriä tai suoria ja tavallisesti vähän alaspäisiä tai lähes pinnanmyötäisiä tai joskus siirottavia hapsikarvoja, lyhimmillään tiheässä olevat karvat muodostavat nukkamaisen peitteen.

Urtica dioica var. *dioica* f. *monoeca*. St. Por. 1938. E. Lindeman, H. 659486 © Jaana Haapala

Etelänisonokkonen

vanlig brännässla

Urtica dioica subsp. *dioica*

Etelänisonokkonen on sekä karvaisuudeltaan että lehdistään hyvin muunteleva, muuntelevampi kuin kaksi muuta alalajiamme. Varjossa lehdet ovat usein pitempiruotisia ja kapeampilapaisia. Poikkeuksellisesti, etenkin syksyn kasveissa, varsi voi olla yläosaan voimakkaasti haarova ja pieni- ja kapealehtinen (f. *ramosa* Neuman). Silloin tällöin on kerätty isonokkosyksilöitä, joiden ± kaikkien lehtien lapa on syvään liuskainen ja usein melko pyöreä, ikään kuin nuoruusvaiheen lehdissä.

Muutammat etelänisonokkosiksi hyväksymäni uustulokasyksilöt ovat hyvin karvaisia tai muutoin poikkeavan näköisiä. Pohjoiset, Jäämeren rannikolta Finnmarkista ja Kuolan niemimaalta kerätyt isonokkosnäytteet ovat keskenään huomattavan samanlaisia: kasvit ovat matalahkoja, voimakkaasti tummuvia tai jopa mustuvia, niiden lehtilapa on leveän kolmiomainen (pituus/leveys noin 1,2), herttatyvinen, säännöllisen harvahkon karkeahampainen, hapsi- ja vaihtelevasti poltinkarvainen.

Etelänisonokkosen risteytyminen toisten alalajien kanssa on mahdollista, joskin Rejlován ym. (2019) mukaan hyvin harvinaista. Näytteistä en ole lähtenyt arvailemaan huomattavasti muuntelevan etelänisonokkosen mahdollisia risteymiä diploidien alalajin kanssa. Arvelut saattaisivat olla paremmin mahdollisia maastossa koko kasvustoa tutkimalla. Risteytymistä etelän- ja lapin-

isonokkosen välillä on epäilty pohjoisessa (Ahti & Hämet-Ahti 1971).

Rikkaisonokkonen

ogräsnässla

Urtica dioica subsp. *dioica*

var. *dioica*

Tavallisesti 40–150 cm. **Varsi** vihreä, punaraitainen tai joskus punainen, tukeva ja jäykkä, tavallisesti paksuhko, enemmän tai vähemmän poltin- ja hapsikarvainen; erityisen runsaasti poltinkarvoja nivelissä ja kukinnostossa; hapsikarvat vaihtelevan pituisia, 0,1–0,8 mm, alaspäin kaarevia ja suoria.

▼ **Rikkaisonokkosen (*Urtica dioica* subsp. *dioica* var. *dioica*) hedekasvin (vasemmalla) kukintokiehkurat ovat harsuja, siirottavia. Emikasvin kukintojen haarat ovat tiheäkukkaisia, hedelmävaiheessa riippuvia.**

Hakula, puutarha © Pertti Uotila 30.7.2021

Hakula, puutarha © Pertti Uotila 30.7.2021

Lehden korvakkeet 7–10 × 1,5–2,5 mm; ruoti tavallisesti 1–3,5 cm, runsaasti poltin- ja hapsikarvainen; lapa paksuhko, suonten kohdalta yläpinnalta uurteinen, usein tummahkon vihreä, joskus prässättäessä tummuva, tavallisesti 5–14 cm, (1–)1,3–2,5(–3) kertaa leveytensä pituinen, pukea – leveänpuikea, tavallisesti selvästi herttatyvinen (kukintojen tukilehdet pyöreätyvisiä), laita usein hieinan toistamiseen sahainen, kärkihammas pitkähkö, alapinta etenkin suonista tavallisesti runsaasti hapsi- ja poltinkarvainen, yläpinta hapsi- ja poltinkarvainen (niukemmin kuin alapinta); alimmat lehdet pitkäruotisia, niiden lapa soikea – pyöreähkö – kolmiomainen, laita isohampainen tai joskus liuskainen, usein toissahainen.

Alin **kukintokiehkura** tavallisesti varren 7.–10. nivelessä; ni-

Isonokkonen on monipuolinen hyötykasvi ja ainakin etelänisonokkosta lienee jo vuosisatoja sitten viljelty tai suosittu kuitu-, ravinto- ja rohdoskasvina. Nykyään se on suosittu villivihannes.

Isonokkosen nykyajan ravintokäyttöä ovat vaikkapa nokkosletut ja nokkospasta.

◀ Yksityiskohta ohuesta nokkoskankaasta kudotusta esiliinasta 1700-luvun alusta. Kuviot on kirjottu silkillä.

velväli sen alapuolella (2–)3–4(–5) mm paksu, alapuolisen nivelen lehtien pituinen tai niitä lyhyempi. Hedekukinnon haarat runsaslukuisia, ± siirottavia; emikukinnon haarat runsaslukuisia, tiheitä, aluksi ± siirottavia, hedelmävaiheessa nuokkuvia – riippuvia; kukintohaarojen rangat hapsi- ja poltinkarvaisia. Emikukkien sisäkehälehdillä on lyhyitä, kaarevia hapsikarvoja ja joskus yksittäinen poltinkarva. $2n = 52$.

Rikkaisonokkonen on tyyppillinen ihmisen lähiseuralainen asumusten lähetyvillä pihilla, seinustoilla, puutarhoissa, teiden varsilla, pellonreunoilla, laitumilla, kaatopaikoilla ym. runsastyyppisillä paikoilla, mutta sitä on myös vähäisemmän ihmisvaikutuksen luomilla paikoilla hakamaametsissä, puutavaran ajourien reunoilla ja kämppien pihilla. Se on hyvin kotiutunut mui-

naistulokas, jota on jo vuosisatoja sitten käytetty rohto-, ravinto- ja kuitukasvina ja siksi sitä lienee suosittu, ehkä viljeltykin. Kasvin suuri muuntelu voi hyvin viitata useisiin tuloalkuperiin ja -suuntiin. Nykyisellään etelänisonokkosta on koko maassa, mutta melko paikoin pohjoisessa, missä se kuitenkin näyttää olevan yleistyessä. Pohjoisessa se on monin paikoin sotatulokas (Ahti & Hämet-Ahti 1971; Mäkinen ym. 1982).

Juha **Suomisen** Satakunnan ulkosaaristosta keräämät nokkoset ovat keskenään hyvin samannäköisiä: matalia, punavartisia, erittäin poltin- ja hapsikarvaisia, lehdet pitkäsuippuisia ja käyriä. Monet saarista ovat toki entisiä laidunsaaria, mutta rikkaisonokkonen voisi olla niillä alkuperäinen (Suominen & Hämet-Ahti 1993; Suominen 2013).

Lehtisonokkonen skogsnässla

Urtica dioica subsp. *dioica* var. *holosericea* Fr. (1828)

Tiheään hapsikarvainen ja josain määrin poltinkarvainen (ehkä enemmän kuin subsp. *subinermis*); **lehtilapa** tummanvihreä, kapean pukea pikemminkin kuin kapean kolmiomaisen pukea, ainakin jonkin verran herttatyyvinen.

Tällaisia kasveja on kerätty erilaisista lehdoista (tosin näytteiden kasvupaikkatiedot ovat perin niukkoja) ainakin Ahvenanmaalta, Varsinais-Suomesta ja Uudeltamaalta (idänisonokkonen vaikuttaa keskittyvän märemmille, usein tulviville paikoille). Kerääjän variaatioksi *holosericea* määrittämistä suomalaisista herbaario-näytteistä kuitenkin useat kuuluvat selvästi idänisonokkoseen, osa myös tavalliseen etelänisonokkoseen. Asian var-

mentavia kromosomiluvun määrittäjiä ei näytä tehdyn sen enempää suomalaisista kuin ruotsalaisista var. *holose- riceaksi* määrittetyistä kasveista.

Lapinsonokkonen fjällnässlä

Urtica dioica subsp. *sondenii*

(Simmons) Hyl. (1971)

U. dioica var. *sondenii* Simmons (1910), nom. illeg., *U. sondenii* (Simmons) Avrorin ex Geltman (1988); *U. dioica* var. *glabra* Hartm. (1832), *U. dioica* f. *glabra* (Hartm.) H. Lindb. (1901); *U. dioica* f. *glabrescens* Saelan (1889); *U. gracilis*, auct.

▼ Lapinsonokkonen (*Urtica dioica* subsp. *sondenii*) kuuluu Enontekiön Termislehdon alkuperäislajistoon.

70–170 cm. **Varsi** tavallisesti punainen tai ainakin punaraitainen (etenkin avoimilla paikoilla), hennohko, täysin kalju tai melko usein jonkin verran poltinkarvoja etenkin varren alaosassa ja nivelissä, harvemmin ylempänä nivelvälissä; harvoin lyhyttä (0,1–0,2 mm) alaspäistä, nukkamaista karvoitusta nivelten tuntumassa ja varren kukinto-osassa.

Lehden korvakkeet 4–9 × 0,7–1,7 mm; ruoti tavallisesti 1,5–3,5 cm, tavallisesti poltinkarvainen, hapsikarvaton; lapa ohuehko, sileähkö, puhtaanvihreä, usein prässättäessä tummuva, 5–13 cm, 1,4–2,8(–3,2) kertaa leveytensä pitui-

nen, puikea – kapeanpuikea, tyvi matalaan herttamainen – pyöreä, laita harvahko- ja isohampainen, kärkihammas vaihtelevan pituinen, yläpinta tavallisesti hapsikarvaton (harvoin etenkin reuna- ja kärkiosissa niukasti lyhyitä, pinnanmyötäisiä hapsikarvoja) ja lähes aina täysin poltinkarvaton (alapinnalla useammin yksittäisiä poltinkarvoja); alimmat lehdet usein pitkäruotisia (ruoti voi olla jopa lapaa pitempi), niiden lapa leveä (joskus pituuttaan leveämpi), kolmiomainen – pyöreä – munuaismainen, isohampainen – liuskainen, joskus toissahainen.

Alin **kukintokiehkura** tavallisesti 5.–9. nivelessä; nivelväli sen alapuolella 1,5–3,5 mm paksu, tavallisesti alapuolisen nivelen lehtiä pitempi. Hedekukinnon haarat hyvin vähälukuisia, riippuvia; emikukinnon haarat vähälukuisia, harsuja, aluksi ± siirottavia, pian riippuvia; kukintohaarojen ranget kaljuja tai lyhythapsikarvaisia, niissä joskus yksittäisiä poltinkarvoja. Emikukkien sisäkehälehdeillä lyhyitä kaarevia hapsikarvoja; poltinkarvat puuttuvat. $2n = 26$.

Luonteenomainen lapinsonokkonen on melko helposti erotettavissa kaljusta, punaisesta varresta ja kaljuista lehdistä. Lehtimuoto vaihtelee sangen paljon. Etenkin alimmat lehdet ovat hyvin harvoja ja isohampaisia, joskus paremmin liuskaisia, ja hampaat ovat suippoja ja teräviä. Lehtien väri on usein tummahkon vihreä ja yleensä vielä tummenee, kun kasvista prässää näyteen.

Pohjoisen kasvit ovat käytännössä hapsikarvattomia, mutta varresta etenkin nivelten tuntumassa voi olla jonkin verran hyvin lyhyttä (0,1 mm),

▲ Lapinisonokkos (*Urtica dioica* subsp. *sondenii*) usein punainen varsi on hapsikarvaton, mutta yksittäisiä poltinkarvoja voi olla.

nukkamaista karvoitusta. Sen sijaan poltinkarvoja voi olla, varren keskiosissa tavallisesti vain vähän, usein enemmän varren alaosissa ja kukinnostossa sekä lehtiruodeissa, lehdien alapinnallakin jokunen, muttei yleensä lainkaan lehtien yläpinnalla.

Etelässä olen tulkinut lapinisonokkosiksi myös kasvit, joiden varressa voi olla hyvin harvakseltaan lyhyenpuoleisia hapsikarvoja, mutta muuten kasvin ulkonäkö on lapinisonokkoselle tyypillinen, varsi punainen ja lehdet isohampaisia. Kaiken kaikkiaan selkeästi lapinisonokkosiksi hyväksymiäni kasveja on kerätty etelästä varsin vähän verrattuna Rejlován ym. (2019) aineistoon,

mikä saattaa viitata siihen, että Rejlová työtovereineen on hyväksynyt lapinisonokkoseksi karvaisempia kasveja kuin minä.

Selvästi välimuotoja idänisonokkoseen edustavien näytteiden yleishabitus on enimmäkseen melko lapinisonokkosmainen, mutta niiden hapsikarvoitus on verraten runsasta ja lehdet kapeahkoja. Ne ovat usein melko kookkaita. Tällaisia kasveja on kerätty erityisesti idänisonokkoson pohjoisempien esiintymien tuntumasta. Etelässä tilanne on vaikeampi ja välimuodoiksi olen otaksunut kasvit, joita en oikein ole onnistunut määrittämään kummaksikaan alalajiksi.

Lapinisonokkoson kukkimisaika on näytteiden perusteella heinä – elokuu; syyskuulla kerätyt kasvit näyttävät olevan jo hedelmävaiheessa. Näytetietojen perusteella pohjan- ja etelänisonokkoson kukinta-ajassa ei näyttäisi olevan eroa. Weigendin kirjeessä mainitsemien havaintojen mukaan lapinisonokkonen on Saksassa kasvatettaessa ollut etelänisonokkosta myöhäisempi.

Kasvupaikat ovat moninaisia, yleensä ainakin jossain määrin ravinteisia ja usein kausimärkiä paikkoja, pääasiassa metsäisiä luonnonpaikkoja, kuten kalliojyrkänteiden reheviä tyviä, jotka usein ovat hyötyneet jyrkänteiden piekanpesien lannoituksesta, reheviä puronvarsia, lähteikköjä, joenrantoja, tulvaniittyjä. Kuolan niemimaalta näytteitä on kerätty myös merenrannoilta. Mutta lapinisonokkoson saatava tavata myös monenlaisilta

kulttuurivaikutteisilta paikoilta tienvarsilta, puutarhoista, tunkioilta ja sodanaikaisilta saksalaisten leiripaikoilta. Joidenkin lappilaisten kasvien näyte-esitteiden mukaan lapinisonokkonen on kasvanut yhdessä etelänisonokkoson kanssa. Mäkisen ym. (1982) mukaan lapinisonokkonen edellyttää Inarin Lapissa kasvupaikoitetaan vähemmän tyypeä kuin etelänisonokkonen. Eteläiset paikat ovat samankaltaisia kuin idänisonokkosella.

Lapinisonokkoson suomalainen alue Lapissa, Perä-Pohjolassa ja Kuusamossa on ollut jo pitkään melko hyvin selvitetty (Rantaniemi 1921, Hylander 1966, Ahti & Hämet-Ahti 1971, Nurmi 1980, Mäkinen ym. 1982). Kasviatlaksessa (Lampinen & Lahti 2023) siitä on runsaasti havaintoja etelämpääkin, mutta suuri osa havainnoista kuuluu idänisonokkoseen. Myös Mossbergin ja Stenbergin (2018) pohjanisonokkoskartta sisältää idänisonokkostietoja. Rejlován ym. (2019) aineistossa etelästä on havaintoja Tampereelta, Pirkkalasta ja Kuopiosta. Luonnontieteellisen keskusmuseon näytteiden perusteella laaditussa sivun 67 kartassa on melko vähän eteläisiä pisteitä. Kasvia on niukasti myös pohjoisessa Lapissa ja se puuttuu korkeilta tuntureilta; Inarin Lapissa se ulottuu korkeimmillaan 300 metriin (Mäkinen ym. 1982). Kartassa olennainen syy levinneisyyden harsuuteen pohjoisessa on Oulun ja Turun herbarioiden näytetietojen puuttuminen.

Atlas Florae Europaeae (Jalas & Suominen 1976) mukaan subsp. *sondenii* on Suomen li-

säksi laajalle levinnyt pohjoisimmassa Ruotsissa ja Köli-vuoriston liepeillä melko pitkälle etelään, ja Venäjällä se olisi rajoittunut lähes vain Kuolan niemimaalle. Geltmanin (1986) laatimassa kartassa pisteitä on kuitenkin laajalti Pohjoisella Venäjällä ja Aasian puolella Siperiassa ja Keski-Aasiassa asti. Lapinisonokkosta kasvaa arktisen ja subarktisen vyöhykkeen rajoilla myös läntisessä Alaskassa (Elven ym. 2011).

▼ **Idänisonokkonen** (*Urtica dioica* subsp. *subinermis*) Korpilahden Vaarunvuorella, monista hienoista lehtokasveista tunnetulla alueella.

Idänisonokkonen

Urtica dioica subsp. *subinermis*

(R. Uechtr.) Weigend (2005)

U. dioica var. *subinermis* R. Uechtr. (1863), *U. subinermis* (R. Uechtr.) Thomé ex Hand & Buttler (2007); *U. dioica* var. *holosericea* auct.; *U. dioica* subsp. *galeopsifolia* auct., *U. galeopsifolia* auct.

Tavallisesti 120–180 cm. **Varsi** vihreä, joskus avoimilla paikoilla punaraitainen tai punainen, hennohko (mikä näkyy taipuiluna ja kaarevuutena), erityisesti yläosistaan ± tiheään hapsikarvainen, alaosista usein enemmän tai vähemmän kaljuuntuva; hapsikarvat (0,2–)0,4–0,7(–1,0) mm, sirottavia tai vähän alaspäin käyriä; poltinkarvat puuttuvat tai yksittäisiä poltinkarvoja etenkin nivelissä ja kukinto-osassa, harvoin nivelvälissä.

5.8.2006 © Henry Väre

Lehden korvakkeet 4–8 × 1–2 mm; ruoti tavallisesti 2–4 cm, hapsikarvainen, niukasti poltinkarvainen; lapa ohuehko, sileähkö, vaaleahkon vihreä, tavallisesti ei prässättäessä tummuva, 8–16 cm, (2,2–)2,5–3 kertaa leveytensä pituinen, pitkulaisen kolmiomaisen kapeanpuikea; tyvi pyöreähkö – typäkkä – heikosti herttamainen; laita kertaalleen säännöllisen sahainen, usein melko lyhythampainen, kärkihammas hyvin pitkä, alapinta hapsikarvainen ja harvoin hyvin niukasti poltinkarvainen, yläpinta vähemmän karvainen; alimmat lehdet pitkäruotisia, niiden lapa soikea – puikea – pyöreähkö, laita harva- ja isohampainen, joskus toissahainen.

Alin **kukintokiehkura** (9.–)10.–13.(–20.) nivelessä; nivelväli sen alapuolella (1,5–)2–3 mm paksu, alapuolisen lehden pituinen tai sitä lyhyempi. Hedekukinnon haarat hyvin vähälukuisia, riippuvia; emikukinnon haarat vähälukuisia, harsuja, aluksi ± sirottavia, pian riippuvia; kukintohaarojen rangat lyhythapsikarvaisia, niissä harvoin yksittäisiä poltinkarvoja. Emikukkien sisäkehähledillä lyhyitä kaarevia hapsikarvoja; poltinkarvat puuttuvat. $2n = 26$. – Monoikkisia kasveja en ole havainnut.

Nurmi (1980) jakoi aineistonsa kolmeen ryhmään, *Urtica dioica* subsp. *dioecan* ja subsp. *sondeniin* ohella hän erotti ryhmän "*U. dioica* coll.", joka käytännössä on *U. dioica* subsp. *subinermis*. Yhdestä tämän ryhmän näytteestä hän määrittä diploidin kromosomiluvun $2n = 26$ ja useiden näytteiden siitepölyhiukkasten ja ilmarakojen huulisolujen mittauksissa sai subsp. *sondeniin* tavoin alhaisemmat luvut kuin subsp. *dioi-*

10.7.2017 © Arto Kurtti

on kuitenkin luonnonpaikkoja, mikä tukee näkemystä, että idänisonokkonen on Suomessa alkuperäinen.

Useat isonokkosnäytteiden kerääjät, erityisesti Juha Suominen, ovat pyrkinneet ilmai-

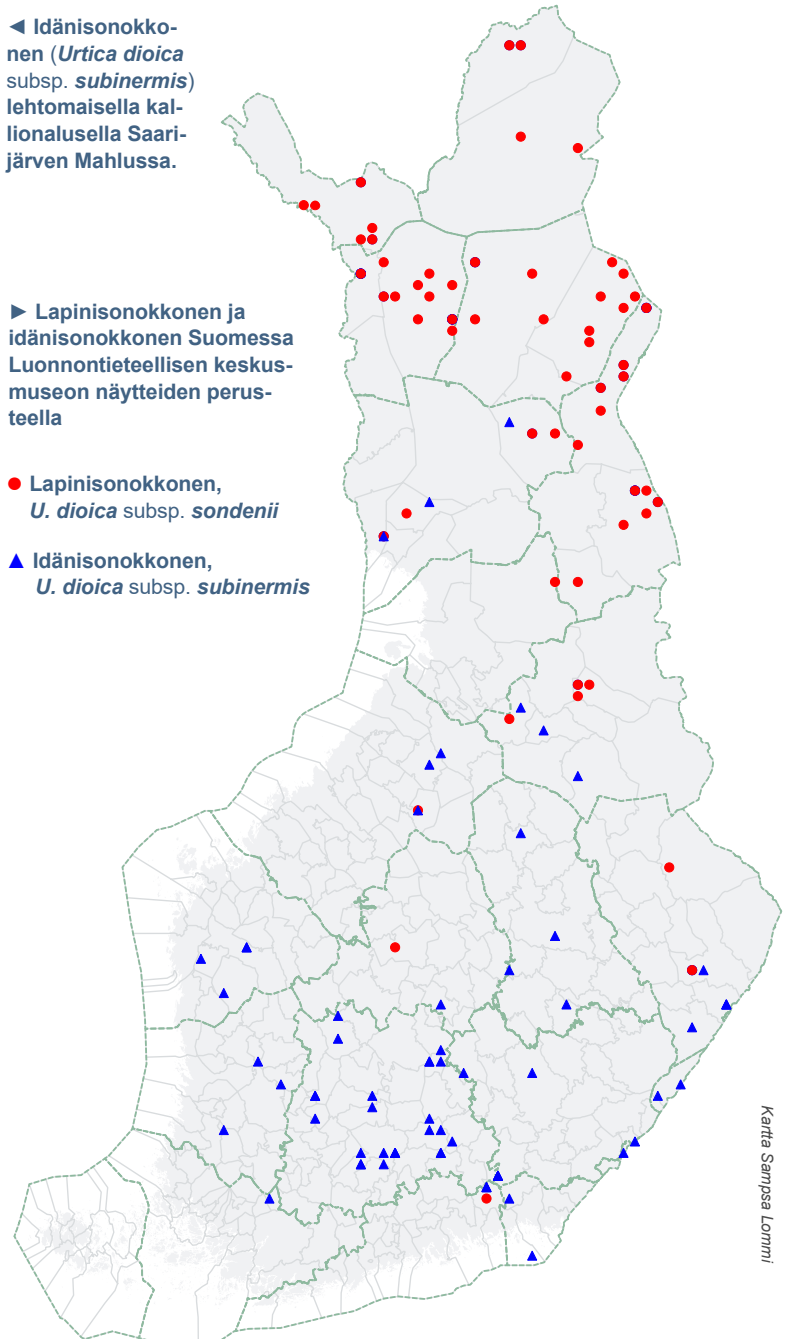
semaan näytteiden esitteissä käsityksensä kasvin alkuperäisyydestä keruupaikalla, ja etelässä alkuperäisiksi arvelut kasvit ovat lähes poikkeuksetta idänisonokkosia (tai sen kaltaisia), pohjoisessa lapinisonok-

◀ Idänisonokkonen (*Urtica dioica* subsp. *subinermis*) lehtomaisella kallionalusella Saarijärven Mahlussa.

▶ Lapinisonokkonen ja idänisonokkonen Suomessa Luonnontieteellisen keskuksen näytteiden perusteella

● Lapinisonokkonen, *U. dioica* subsp. *sondenii*

▲ Idänisonokkonen, *U. dioica* subsp. *subinermis*

Kartta Sampsa Lommi

casta, mikä myös viittaa diploideihin.

Idänisonokkonen kasvaa puronvarsi- ja kallionaluslehdissä, lehtokorvissa, tervaleppälehdissä, joki- ja purovarsiin luhtaniityillä ja lähteiköissä; monille paikoille on tyypillistä keväinen märkyys tai jopa tulviminen. Kasvia on joskus myös tienvarsilla ja pihojen liepeillä. Valtaosa kasvupaikoista

kosia. Mutta idänisonokkonen on kyllä toisinaan hyötynyt ihmisen toimista ja jopa siirtynyt, muinoin ehkä siirrettykin, voimakkaasti ihmisvaikutteisille paikoille muun muassa tienvarsiin ja pihojen liepeille. Hyötykasvina se on varmaan ollut etelänisonokkosen veroinen. Lounaisista kuivempien lehtojen kasveista osa saattaa kuulua lehtoisonokkoseen.

Näkemiäni Helsingin kasvimuseon näyttöiden perusteella idänisonokkosen alue kattaa eteläisen Suomen ehkä rannikkoalueita lukuun ottamatta; lounaasta museossa on kuitenkin aika vähän näyttöitä. Pohjoisesta näyttöitä olen nähnyt Kainuusta ja Peräpohjan Tornioista ja Kemijärveltä. Lounais-Suomessa, niin kuin eteläisessä Ruotsissa ja Norjassa sen saattaa korvata hyvin samannäköinen, kapealehtinen ja karvainen, mutta poltinkarvaton *Urtica dioica* var. *holosericea*.

Mossberg ja Stenberg (2018) esittävät kartassaan vain viivalla var. *holosericean* levinneisyyden pohjoisrajan, joka Suomessa kulkee Perä-Pohjanmaalta Pohjois-Karjalaan. Tämä vastaa melko hyvin subsp. *subinermiksen* rajaa pohjoisessa. Kaakossa idänisonokkosen levinneisyys jatkuu Leningradin alueelle, sieltä etelään Mustallemerelle ja harvakseltaan itään eteläiseen Siperiaan asti (Geltman 1986). Rejlován ym. (2019) aineistossa idänisonokkosta on Suomen lisäksi Latviasta, vuoristoisesta Keski-Euroopasta, Korsikalta, Balkanilta ja Turkista. Siis kaiken kaikkiaan kyseessä näyttää olevan melko itäinen kasvi.

Kaakonisonokkonen

Urtica dioica subsp. *pubescens* (Ledeb.) Domin (1944)

U. galeopsifolia Wierzb. ex Opiz (1825)

Kaakonisonokkonen on tiheä, pitkä- ja sirottavakarvainen ja poltinkarvainen. Sen korvakkeet ovat kookkaita, jopa 10 × 3 mm, ja lehtimuoto on sangen vaihteleva, usein pitkä ja kapea. Kasvit ovat usein kookkaita ja idänisonokkosen tavoin alimmat kukinnot ovat vasta varren kymmenennen nivelen yläpuolella. Kaakonisonokkonen on tuskin odotettavissa Pohjois-Euroopasta muuta kuin korkeintaan sattuinaistulokkaana. Sen sisältäminen uusimpaan **Latvian putkilokasvien luetteloon** (Stalažs 2024) johtunee nimistöllisestä sekaannuksesta.

Kiitokset

Kiitokset Jaana Haapalalle, joka otti makrokuvat isonokosten lehdistä, varsista ja kukinnosta, Arto Kurtolle, Mikko Piiraiselle ja Henry Väreille luonnossa otetuista isonokoskuvista sekä Sampsa Lommille levinneisyyskartan laadinnasta.

Ahti, T. & Hämet-Ahti, L. 1971: Hemerophilous flora of the Kuusamo district, northeastern Finland, and the adjacent parts of Karelia, and its origin. *Annales Botanici Fennici* 8: 1–91.

Ball, P.W. 1964: *Urtica* L. Teoksessa: Tutin, T. G. ym. (toim.), *Flora Europaea* 1: 67–68. Cambridge University Press.

Blytt, A. & Dahl, O. 1906: *Haandbog i Norges flora*. 780 s. Alb. Cammermeyers forlag, Kristiania.

Blytt, M.N. 1864: *Norges flora*, I del. 855 s. Brøgger & Christie, Christiania.

Brenner, M. 1886: *Floristisk handbok, innefattande i Finland vildt växande samt förvildade och allmänna odlade fröväxter och högre sporväxter för läroverken i Finland*. 260 s. G.W. Edlunds Förlag, Helsingfors.

Budantsev, A.L. & Yakovlev, G.P. 2006: *Illustrated keys to the flora of the Leningrad Region*. 800 s. T-vo nauchnykh izdaniï KMK, Moskva.

Cajander, A.K. 1906: *A. J. Melan Suomen kasvio*, viides painos. 763 s. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Doronina, A. 2007: *Vascular plants of the Karelian Isthmus (Leningrad Region)*. 574 s. KMK Scientific Press Ltd., Moscow.

Edqvist, M. & Karlsson, T. (toim.) 2007: *Smålands flora*. Band. 2. 880 s. SBF-förlaget, Uppsala.

Elven, R. 2005: *Norsk flora*, ed. 7. 1230 s. Det Norske Samlaget, Oslo.

Elven, R., Björå, C.S., Fremstad, E., Hegre, H. & Solstad, H. 2022: *Norsk flora*. 8. utgåva. 1255 s. Det Norske Samlaget, Oslo.

Elven, R. ym. 2011: Panarctic Flora Checklist. panarcticflora.org

Fries, E. 1828: *Novitiae florae Suecicae, edit. altera*. 306 s. Londini: Gothorum ex officina Berlingiana.

Geltman, D.V. 1986: Systematic and ecological-geographic characteristics of the species from the affinity of *Urtica dioica* (Urticaceae) in the flora U.S.S.R. *Botanicheskii Zhurnal* 71: 1480–1489.

Geltman, D.V. 1988: Genus *Urtica* L. (Urticaceae) in URSS. *Novosti Systematiky Vysšich Rasténij* 25: 68–80.

Geltman, D.V. 1993: *Urtica* L. Teoksessa: Tutin, T.G. ym. (toim.), *Flora Europaea* 1, ed. 2: 79–80. Cambridge University Press.

Grosse-Veldmann, B. & Weigend, M. 2015: Weeding the nettles III: Named nonsense versus named morphotypes in European *Urtica dioica* L. (Urticaceae). *Phytotaxa* 208(4): 239–260.

Hæggsström, C.-A. & Hæggsström, E. 2008: *Ålands flora*. 436 s. Mariehamn.

Hagfors, M. 1924: *Luettelo Suomen putkilokasveista*. 126 s. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.

Hartman, C.J. 1820: *Handbok i Skandinaviens flora*. 488 s. Zacharias Hæggsström, Stockholm.

Hartman, C.J. 1832: *Handbok i Skandinaviens flora*. Ed. 2. 408 s. Zacharias Hæggsström, Stockholm.

Hartman, C.J. 1849: *Handbok i Skandinaviens flora*. Ed. 5. 503 s. Zacharias Hæggsström, Stockholm.

Henning, T., Quandt, D., Grosse-Veldmann, B., Monro, A. & Weigend, M. 2014: Weeding the nettles II: A delimitation of "*Urtica dioica* L." (Urticaceae) based on morphological and molecular data, including a rehabilitation of *Urtica gracilis* Ait. *Phytotaxa* 162(2): 61–83.

Hiitonen, I. 1933: *Suomen kasvio*. 771 s. Otava, Helsinki.

Hiitonen, I. 1934: *Suomen putkilokasvit*. 160 s. Otava, Helsinki.

Hylander, N. 1955: *Förteckning över Nordens växter*. I. Kärlväxter. 100 s. Lunds botaniska förening, GWK Gleerups förlag, Lund.

Hylander, N. 1966: *Nordisk kärlväxtflora* 2. 456 s. Almqvist & Wicksell, Stockholm.

Jalas, J. & Suominen, J. 1976: *Atlas florae europaeae. Distribution of vascular plants in Europe*. 3. Salicaceae to Balanophoraceae. 128 s. The Committee for Mapping the Flora of Europe & Societas Biologica Fennica Vanamo, Helsinki.

Jonsell, L. (toim.) 2010: *Upplands flora*. 895 s. SBF-förlaget, Uppsala.

Karlsson, T. 1998: Förteckning över svenska kärlväxter. *Svensk botanisk tidskrift* 91: 251–560.

Karlsson, T. & Agestam, M. 2013: *Checklista över Nordens kärlväxter*. euphrasia.nu/checklista/

Karlsson, T. & Agestam, M. 2019: *Checklist of Nordic vascular plants. Version 2019-03-01*. Published on the internet: euphrasia.nu/checklista/

Kravchenko, A.V. 2007: *A compendium of Karelian flora (vascular plants)*. 403 s. Karelian Research Center, Russian Academy of Sciences, Petrozavodsk.

Kurtto, A., Lampinen, R., Piirainen, P. & Uotila, P. 2019: Checklist of the vascular plants of Finland. Suomen putkilokasvien luettelo. *Norrinia* 34: 1–206. checklist_finland.pdf

Kurtto, A., Lampinen, R., Piirainen, P. & Uotila, P. 2020: Suomen putkilokasvien luettelo. Lisäyksiä ja muutoksia perusteluineen 1. *Lutukka* 36: 33–48. checklist_additions1.pdf

Kurto, A., Lampinen, R., Piirainen, P. & Uotila, P. 2022: Suomen putkilokasvien luettelo. Lisäyksiä ja muutoksia perusteluineen 3. *Lutukka* 38: 117–144. [checklist_additions3.pdf](#)

Lampinen, R. & Lahti, T. 2017: Kasviatlas 2016. Helsingin yliopisto, Luonnontieteellinen keskusmuuseumo, Helsinki.

Lampinen, R. & Lahti, T. 2018: Kasviatlas 2017. Helsingin yliopisto, Luonnontieteellinen keskusmuuseumo, Helsinki.

Lampinen, R. & Lahti, T. 2023: Kasviatlas 2022. Helsingin yliopisto, Luonnontieteellinen keskusmuuseumo, Helsinki. [kasviatlas.fi](#)

Lidberg, R. & Lindström, H. 2010: *Medelpads flora*. 736 s. SBF-förlag, Uppsala.

Lindberg, H. 1901: *Enumeratio plantarum in Fennoscandia orientali sponte et subsoponte nascentium*. 79 s. Söderström & C:o. Helsingfors. Helsinki.

Lindman, C.A.M. 1926: *Svensk fanerogamflora*. Ed. 2. 644 s. P. A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm.

Mela, A.J. 1895: *Suomen koulukasvio*. Kolmas painos. 572 + 68 s. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Mela, A.J. 1899: *Suomen koulukasvio*. Neljäs painos. 590 + 72 s. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003: *Den nya nordiska floran*. 928 s. Wahlström & Widstrand.

Mossberg, B. & Stenberg, L. 2005: *Suuri Pohjolan kasvio*. 928 s. Tammi, Helsinki.

Mossberg, B. & Stenberg, L. 2018: *Nordens flora*. 3. painos. 976 s. Bonnier fakta.

Mäkinen, Y., Kallio, P., Laine, U. & Nurmi, J. 1982: Vascular flora of Inari Lapland. 5. *Urticaceae – Caryophyllaceae*. *Rep. Kevo Subarctic Res. Stat.* 18: 10–94.

Neuman, L.M. & Ahlfgren, Fr. 1901: *Sveriges flora*. 832 s. G.W.K. Gleerups förlag, Lund.

Nurmi, J. 1980: Pohjannokkonen (*Urtica dioica* subsp. *sondenii*) Etelä-Suomessa. *Memoranda Societatis Fauna et Flora Fennica* 56: 127–132.

Nurmi, J. 1984: *Urticaceae – Nokkoskasvit*. Teoksessa: Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T., Uotila, P. & Vuokko, S. (toim.), *Retkeilykasvio*: 82. Suomen Luonnonsuojelun Tuki Oy, Helsinki.

Nurmi, J. 1998: *Urticaceae – Nokkoskasvit*. Teoksessa: Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T. & Uotila, P. (toim.), *Retkeilykasvio*, 4. painos: 97–98. Luonnontieteellinen keskusmuuseumo, kasvimuseo, Helsinki.

Nurmi, J. 2000: *Urtica*. Teoksessa: Jonsell, B. (toim.), *Flora Nordica* 2: 222–227.

Petterson, B. 1965: *Urtica dioeca* L. – Nokkonen. Teoksessa: Jalas, J. (toim.), *Suuri kasvikirja* 2: 122–126. Otava, Helsinki.

Rantaniemi, A. 1921: *Urtica dioica* -muodot. *Meddelanden af Societas Fauna et Flora Fennica* 46: 111–115.

Rejlová, L., Chrtek, J., Trávníček, P., Lučanová, M., Vít, P. & Urfus, T. 2019: Polyploid evolution: The ultimate way to grasp the nettle. *PLoS ONE* 14(7): e0218389.

Rejlová, L., Böhmová, A., Chumová, Z., Hořčicová, Š., Joseflová, J., Schmidt, P.-A., Trávníček, P., Urfus, T., Vít, P. & Chrtek, J. 2021: Disparity between morphology and genetics in *Urtica dioica* (*Urticaceae*). *Botanical Journal of the Linnean Society* 195: 606–621.

Ryttäri, T., Enho, E., Helynranta, L., Kurto, A., Nordman, K., Pykälä, J. & Uotila, P. 2012: Ruotsalaiset kasviretkellä Suomessa. *Lutukka* 28: 67–80.

Saelan, Th., Kihlman, A.O. & Hjelt, H. 1889: *Herbarium Musei Fennici Ed. 2. I Plantae vasculares*. 156 s. Heredum J. Simelii. Helsingfors.

Selander, S. 1947: *Urtica gracilis* Ait. in Fennoscandia. *Svensk Botanisk Tidskrift* 41: 264–282.

Simmons, H.G. 1910: *Floran och vegetationen i Kiruna*. – Vetenskapliga och praktiska undersökningar i Lappland anordnade af Luossavaara Aktiebolag. 400 p. Lund, Berlingska boktryckeriet.

Stalažs, A. 2024: List of vascular plants of Latvia (with Latvian names): Latvijas vaskulāro augu saraksts (ar latviskajiem nosaukumiem). *Raksti par Dabu* 3: 1–312.

Stenberg, L. 2010: *Norrbottnens flora*. II. 792 s. SBF-förlag, Uppsala.

Suominen, J. 2013: Satakunnan kasvit. *Norrlinna* 26: 1–783.

Suominen, J. & Hämet-Ahti, L. 1993: Kasvistomme muinaistulokkaat, tulkintaa ja perusteluja. *Norrlinna* 4: 1–90.

Tzvelev, N.N. 2000: *Manual of the vascular plants of North-West Russia* (Leningrad, Pskov and Novgorod provinces). 781 s. Izdatel'stvo SPHFA. St. Petersburg.

Uechtritz, R. von 1863: Nachträge zur Flora von Schlesien (II.). *Verhandlungen des botanischen Vereins für die Provinz Brandenburg und sie angrenzenden Länder* 5: 118–157.

Uotila, P. 2011: *Urticaceae*. In: *Euro+Med Plantbase – the information resource for Euro-Mediterranean plant diversity*. [europusmed.org/](#)

Uotila, P. & Ahti, T. 2009: Additions to the flora of Berezovye (Koivisto) Archipelago in Karelian Isthmus. *Memoranda Societatis pro Fauna et Flora Fennica* 85: 33–44.

Wainio, A. 1878: Kasvistonsuhteista Pohjais-Suomen ja Venäjän Karjalan rajaseuduilla. *Meddelanden af Societas pro Fauna et Flora Fennica* 4: 1–160.

Weigend, M. 2005: Die Erben Pokornys – Ein Beitrag zur Abgrenzung der Sippen *Urtica galeopsifolia* und *Urtica pubescens* in Mittel- und Osteuropa. *Hoppea – Denkschriften der Regensburgischen Botanischen Gesellschaft* 66: 101–118.

Variation and taxonomy of *Urtica dioica* (*Urticaceae*) in Finland

In this article the history of the taxonomic treatment of the variable *Urtica dioica* L. in Scandinavia and Finland is described and a brief overview is given of recent taxonomic studies of it in Europe. Three subspecies are accepted for Finland: *U. dioica* subsp. *dioica* (var. *dioica* and var. *holosericea* Fr.), subsp. *sondenii* (Simmons) Hyl. and subsp. *subinermis* (R. Uechtr.) Weigend. Morphological description, ecology and distribution in Finland and notes on the variation are given for each of them. All subspecies are morphologically variable and cannot always be determined with certainty.

Subsp. *dioica* var. *dioica* (2n = 52) is widespread in most of Finland north to southern Lapland, and more local and often quite recent further north. It is common in villages, ruderal places, roadsides, gardens, field margins and other human-affected places, but it may also occur in seemingly natural forested habitats. It is an archaeophytic taxon, but probably is also indigenous, most certainly in the southwest and particularly in the archipelago. Var. *holosericea* is an obvious indigenous taxon in southwestern rich forests, including Åland Islands.

Subsp. *sondenii* is an indigenous plant of Lapland and Northern Finland, but it grows sporadically also further south, almost throughout the whole country. In the north its typical habitats include nutrient-rich thickets at the foot of mountain slopes, river shores and spring-fed places, but it can also be apophytic and grow in similar anthropogenic habitats as subsp. *dioica*.

Subsp. *subinermis* is widespread in most of Finland north to southernmost Lapland. Its typical habitats include brook and river shores, black-alder forests, alluvial forests, spring-fed and other moist rich forests, but sometimes it has also spread to anthropogenic habitats. Both subsp. *sondenii* and subsp. *subinermis* are diploids (2n = 26) and intermediates are fairly widespread where their distributions overlap.

Pertti Uotila, Luonnontieteellinen keskusmuuseumo, kasvitieteen yksikkö, 00014 Helsingin yliopisto. peritti.uotila@helsinki.fi

